

*Ewa Andrysiak**

Czasopisma polskiego ruchu bibliofilskiego w zasobach bibliotek i ich znaczenie dla księgoznawstwa

ABSTRAKT

W artykule autorka przypomina czasopisma polskich bibliofilów: od najstarszych z początku wieku XX, poprzez okres międzywojenny, kiedy rozwinął się zorganizowany ruch bibliofilski, a z nim także periodyki bibliofilskie i ekslibrisoznawcze stanowiące ważną część edycji tego ruchu. Obok znanych czasopism okresu międzywojennego autorka omawia publikacje czasopiśmiennicze wydawane przez polskie stowarzyszenia bibliofilskie po II wojnie światowej, a także odnosi się do miejsca czasopism bibliofilskich, szerzej zaś ruchu bibliofilskiego w polskiej bibliologii.

SŁOWA KLUCZOWE

ruch bibliofilski, czasopisma bibliofilskie, księgoznawstwo

265

Literatura przedmiotu

Do chwili obecnej polskie czasopisma bibliofilskie doczekały się jednego ogólnego artykułu na ten temat pióra Marka Czechowskiego¹, autor pominął w nim jednak – jak sam zaznaczył – „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki w Paryżu”, o którym pisał, omawiając działalność tego stowarzyszenia², a także „Ekslibris”³ i „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki”, którym poświęcono osobne opracowania.

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Informatologii i Bibliologii, e-mail: ewa.andrysiak@uni.lodz.pl; ORCID: 0000-0002-5949-6130

¹ M. Czechowski: Czasopisma bibliofilskie, „Roczniki Biblioteczne” 1986, R. 30, z. 1–2, s. 241–256.

² Idem: Z dziejów Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki w Paryżu, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1979, t. 15, s. 209–233.

³ J. Wadowski: „Ekslibris” czasopismo księgoznawców i bibliofilów, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1966, t. 2, s. 231–263.

„Komunikat TPK” omawiali Wacław Błażejowski⁴, Andrzej Skrzypczak⁵, Andrzej Kłossowski⁶ i Roman Nowoszewski⁷. Ze swoich rozważań M. Czechowski wyłączył też kilka periodyków wydawanych przez towarzystwa bibliofilskie („Miesięcznik Graficzny”, „Teka Zamoyska”, „Ziemia Kaliska”).

Osobnego opracowania – według Czechowskiego – wymagało „Silva Rerum”; choć pisali już o nim Jadwiga Rużyłło-Stasiakowa⁸ i Tadeusz Ulewicz⁹, to temat nie został wyczerpany.

Pierwsze czasopismo dla bibliofilów – „Przegląd Antykwarski” – omawiał Andrzej Kempa¹⁰. Niezrealizowane projekty periodyków bibliofilskich przypomnieli Jan Reychman, Cecylia i Janusz Duninowie oraz Andrzej Kempa.

Zawartość wychodzącego od 2006 roku czasopisma „Akapit” opiniował w kolejnych tomach tego rocznika Stanisław Frankowski, a jego początki przedstawił Roman Nowoszewski¹¹. O „Ex Bibliotheca” pisała Agnieszka Fluda-Krokos¹². Trudno z kolei znaleźć informacje na temat poświęconego ekslibrisowi czasopisma „El”, co wynika zapewne z faktu, że wydawane było w kilkudziesięciu zaledwie egzemplarzach, choć nie można tu pominąć tekstu Magdaleny Szczepańskiej pt. *Ekslibrisowa przygoda*¹³.

Artykuł opracowano na podstawie zarówno istniejącej literatury, jak i oryginalnych egzemplarzy dostępnych w zasobach bibliotecznych i pry-

⁴ W. Błażejowski: Jubileusz „Komunikatu TPK”, „Komunikat TPK” 1974, nr 1–4(46–49), s. 5–9.

⁵ A. Skrzypczak: Teraźniejszość i przyszłość bibliofilstwa w Polsce, „Przegląd Księgarski i Wydawniczy” 1977, nr 13, s. 11.

⁶ A. Kłossowski: Srebrny jubileusz „Komunikatu Towarzystwa Przyjaciół Książki”, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1989, nr 70, s. 3–7; idem: Z dziejów naszego Komunikatu, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1970, nr 33, s. 10–11.

⁷ R. Nowoszewski: „Komunikat TPK” w latach 1964–2002, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1998–2002, nr 78–82, s. 143–147.

⁸ J. Rużyłło-Stasiakowa: W poszukiwaniu podstaw teoretycznych bibliofilstwa polskiego na łamach „Silva Rerum”, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1974, t. 10, s. 165–180.

⁹ T. Ulewicz: Nad „Silva Rerum”. Tradycja i rozeznanie wyjściowe [w:] *Silva rerum. Series nova*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1981, s. 7–15.

¹⁰ A. Kempa: Pierwsze w Polsce czasopismo dla bibliofilów, „W Kręgu Książki” 1989, nr 12, s. 7–18.

¹¹ R. Nowoszewski: „Akapit” – oby nie efemeryda [w:] *Pamiętnik X Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Kaliszu 14–16 września 2007*, [oprac. E. Andrysiak i K. Walczak], Kalisz: Towarzystwo Przyjaciół Książki, 2008, s. 103–107.

¹² A. Fluda-Krokos: „Ex Bibliotheca. Magazyn Grafików i Kolekcjonerów Ekslibrisów” (1999–2009), „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2013, t. 16, z. 1, s. 127–151.

¹³ „Bibliotekarz” 2006, nr 3, s. 29–30.

watnych. Umożliwiło to nie tylko przedstawienie tychże periodyków, lecz również porównanie ich zawartości, a także kształtu typograficznego, co było niezwykle istotne ze względu na bibliofilski charakter tychże czasopism.

Czasopisma bibliofilów

Pierwsze czasopisma bibliofilów

Czasopisma przeznaczone dla miłośników książki zaczęły się ukazywać na początku XX wieku, nie było jeszcze wówczas organizacji zrzeszających bibliofilów. Pierwsze pismo dla bibliofilów pt. „Przewodnik Antykwarski”, opatrzone podtytułem: „Dwutygodnik dla bibliofilów i zbieraczy poświęcony bibliografii oraz miłośnictwu książek i zabytków sztuki i kultury”, pojawiło się 16 grudnia 1910 roku. Czasopismo redagowane przez księgoznawcę i bibliofila Mieczysława Rulikowskiego (który był też jego wydawcą) wychodziło zaledwie pół roku. Ostatni numer wyszedł z datą 16 czerwca 1911 roku, łącznie ukazało się 11 zeszytów. „Przewodnik” tłoczyła drukarnia Władysława Łazarskiego, spod jej pras w latach międzywojennych wychodziły druki Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie. Artykuły publikowane w „Przewodniku” dotyczyły zagadnień kolekcjonerstwa i bibliofilstwa, problematyki handlu antykwarskiego, aukcji książek, intrologatorstwa i in.¹⁴

267

Choć za pierwsze czasopismo dla bibliofilów uznawany jest „Przewodnik Antykwarski”, to przypomnieć trzeba, że w roku 1907 we Lwowie ukazały się cztery numery pisma pt. „Pośrednik Antykwarski”, którego redaktorem i wydawcą był antykwariusz Józef Tuleja. Tematyka periodyku miała skupiać się wokół zagadnień księgarskich i antykwarskich, bibliotek oraz zbiorów publicznych i prywatnych. Okazowy numer czasopisma wyszedł 22 lutego 1907 roku, ostatni 22 kwietnia tegoż roku. Po dziesięciu latach J. Tuleja wznowił wydawanie czasopisma, ale i tym razem przedsięwzięcie się nie udało. Ukazał się tylko jeden numer okazowy¹⁵.

Program pisma „Exlibris” wydawanego we Lwowie od 1917 roku sformułowali bibliofil Franciszek Biesiadecki i Bohdan Janusz, w latach 1908–1914 pracownik redakcji „Kurieria Lwowskiego”. Twórcy czasopisma pisali:

¹⁴ M. Czechowski: *Czasopisma bibliofilskie...*, s. 243–246.

¹⁵ A. Kempa: *Ej, tż się w oku kręci*, „Bibliotekarz” 2005, nr 6, s. 27–28.

Powstające pismo, poświęcone bibliofilstwu polskiemu, pierwsze w ogóle u nas, odpowiedzieć musi od razu potrzebom wszechstronnym – zaspokoić ma gusta wybredne garstki wybranych, przetworzyć na nich liczne stosunkowo rzesze miłośników, nie zdających sobie jeszcze jasno sprawy z swego umiłowania książki, tudzież kształcić warstwy najszerze w pojmovaniu piękna istotnego książki¹⁶.

Autorzy programu wyjaśniali też, że przedmiotem bibliofilstwa jest książka w postaci fizycznej (jej zawartość, papier, czcionka, ilustracje, oprawa). Pisali: „Ogólnie w ramy miłośnictwa książek wchodzi studia nad dziejami, tak pojedynczych ksiąg, jak i zbiorów ich większych – tu zwłaszcza okazałe miejsce należy się świadectwom i znakom własności ich, tzn. exlibrisom, stanowiącym materiał nieoceniony do dziejów ksiąg i księgozbiorów”¹⁷.

Od połowy czerwca 1920 roku redakcję „Exlibrisu”, wydawanego nakładem F. Biesiadeckiego, objął dr Ludwik Bernacki. Redaktorem i nakładcą zeszytu czwartego, ostatniego, który ukazał się we Lwowie w 1922 roku, był F. Biesiadecki¹⁸. Następnie prawo kontynuacji wydawnictwa przekazał Biesiadecki działającemu w Krakowie od 1922 roku Towarzystwu Miłośników Książki. Pod redakcją Kazimierza Piekarskiego w 1924 roku wyszły dwa kolejne zeszyty (5 i 6) „Ekslibrisu” z nowym podtytułem: „Czasopismo poświęcone książce”, zastępującym dotychczasowy: „Czasopismo poświęcone bibliofilstwu polskiemu”. Po ukazaniu się trzech części zeszytu 7 (cz. 1 – 1925, cz. 2 i 3 – 1929) pismo przestało się ukazywać¹⁹.

Czasopisma okresu międzywojennego

Wydawcą trzech czasopism było krakowskie Towarzystwo Miłośników Książki, od roku 1923 wspomnianego już wyżej „Exlibrisu”, a od roku 1925 – „Silva Rerum”, oba prezentowały tematykę historii, piśmienictwa i bibliofilstwa. Trzecie pismo – „Wiadomości Antykwarskie »Bibliofila Polskiego«” zaczęły się ukazywać w 1926 roku.

Do dziś jako wzór czasopisma bibliofilów wymieniane jest „Silva Rerum”, które w dwóch działach: artykułów oraz sprawozdawczo-kronikarskim oferowało miłośnikom książki bogatą tematykę:

¹⁶ Cyt. za: J. Wadowski: „Exlibris” – czasopismo księgoznawców i bibliofilów, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1966, t. 2, s. 234.

¹⁷ Ibidem, s. 235.

¹⁸ Ibidem, s. 238–240.

¹⁹ Ibidem, s. 240–245, 249–251.

Od doby rękopisów i średniowiecza – po modernę i międzywojenną współczesność. Od bibliofilstwa i księgoznawstwa – po barwne pogranicze filologii i dziejów kultury umysłowej. Od przeróżnych zagadnień autorsko-bibliograficzno-wydawniczych (głównie z wieków dawnych) oraz drukarskich, zwłaszcza artystyczno-graficznych – po drobiazgową, niezwykle systematycznie prowadzoną sprawozdawczość kronikarską w dziedzinie szeroko pojętej wiedzy o książce oraz wydawnictwach (z cennym działem recenzji) czy wydarzeniach z tego zakresu w Polsce i w świecie. Na koniec zaś jeszcze – od rzeczy o znaczeniu ogólnym i zasadniczym (m.in. z muzealnictwem, bibliekoznawstwem, zbieractwem, także z grafiką książkową, ekslibrisiarstwem, starymi oprawami itd.) – aż po wszelkie „curiosa”, drobiazgi i zaskakujące nieraz niespodzianki znaleziskowo-kolekcyjnerskie najrozmaitszego rodzaju, od jakich się roiło w mocno rozbudowanym dziale omówień, ocen, wiadomości i sprawozdań bieżących, składających się łącznie (pod skromnym nagłówkiem zbiorczym *Półklosia*) na arcybogatą część drugą periodyku, informacyjno-kronikarską²⁰.

W latach 1925–1939 ukazało się siedem tomów „Silva Rerum”, w tym czasie czterokrotnie zmieniał się redaktor naczelny, pismo jednak nie zmieniło swego charakteru ani poziomu. Kolejno funkcję redaktora pełnili: wybitny lekarz i humanista Władysław Kluger (red. tomu I i II), Kazimierz Piekarski (red. t. III i IV), Hanna Zdzitowiecka-Jasieńska (red. t. VI), Kazimierz Witkiewicz (red. t. VII). Przygotowane numery za sierpień i wrzesień 1939 roku nie ukazały się, zachowało się jednak kilka odbitek korektowych.

269

Własnością Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie był otwarty w 1925 roku antykwariat pn. „Bibliofil Polski”, który od stycznia następnego roku do kwietnia 1929 wydawał „Wiadomości Antykwarskie »Bibliofila Polskiego«”; wyszło dziesięć zeszytów. Początkowo pismo redagował Kazimierz Piekarski (z. 1–6), później Tadeusz Jurystowski – kierownik antykwariatu. Zawartość pisma (poza zeszytem pierwszym) prezentowała głównie spis posiadanych na składzie książek, choć były też informacje o drukach TMK. Śmierć Jurystowskiego przerwała wydawanie „Wiadomości Antykwarskich”. Decyzją Zarządu TMK pismo wznowiono po wojnie. W latach 1948–1951 opublikowano pięć katalogów aukcyjnych pt. „Wiadomości Antykwarskie »Bibliofila Polskiego«”²¹.

W latach 1932–1939 wychodziło sześć czasopism poruszających tematykę bibliofilską. Od stycznia 1932 do grudnia 1934 roku Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Warszawie wydawało miesięcznik pt. „Wiadomości Bibliofilskie”, w którym ogłaszało głównie „katalogi książek i manuskryptów przeznaczonych do sprzedaży na aukcjach organizowanych

²⁰ T. Ulewicz: Nad „Silva Rerum” – tradycja i rozeznanie wyjściowe [w:] *Silva Rerum. Series nowa* wychodzi jak jest gotowa, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1981, s. 11.

²¹ M. Czechowski: *Czasopisma bibliofilskie...*, s. 246–247.

przez TBP systematycznie od 1931 roku, sprawozdania z aukcji, refleksje osób biorących udział w licytacjach oraz informacje o książkach czy charakterystyki sprzedanych pod młotkiem okazów". Poza tym w piśmie zamieszczano wiadomości o działalności Towarzystwa i działającego przy nim Towarzystwa Miłośników Ekslibrisu²².

Łamy „Bibliofila Polskiego”, który wyszedł w Warszawie nakładem księgarza Ferdynanda Hoesicka w 1933 roku, miały stanowić platformę wymiany poglądów i informacji o działaniach podejmowanych w ośrodkach regionalnych, poza tym przynosić informacje na temat ruchu bibliofilskiego w Europie. Ambitne zamierzenia inicjatora pomysłu Jana Lorentowicza, który zaprosił do współpracy Ludomira Lewenstama i Stanisława Piotra Koczorowskiego (Warszawa), Justyna Sokulskiego (Kraków), Kazimierza Woźnickiego (Paryż), Pawła Ettingera (Moskwa) i Samuela Tyszkiewicza (Florencja) oraz F. Hoesicka, zakończyły się na wydaniu jednego numeru²³.

W czerwcu 1934 roku w Warszawie pojawiły się „Szpargały” – czasopismo poświęcone miłośnictwu i zbieractwu książek oraz wszelkich osobliwości bibliograficznych. Periodyk rozpoczął swój żywot z inicjatywy warszawskich bibliofilów, którzy zwrócili się do antykwariusza Bernarda Fiszlera z ofertą „wydawania pod jego firmą samodzielnego dodatku do miesięcznych biuletynów firmowych”²⁴. Mimo iż „Szpargały” zapewniły sobie współpracę ze znanymi bibliotekarzami, miłośnikami i historykami książki (m.in. Stefanem Dembym, Bonawenturą Lenartem, Kazimierzem Piekarskim, Julianem Tuwimem) nie przełożyło się to na abonowanie pisma. B. Fiszler, zmniejszając więc objętość, połączył „Szpargały” z „Biuletynem” swojej firmy. Od stycznia 1936 roku przestał wydawać dodatek bibliofilski i zamienił „Szpargały” w miesięczny biuletyn ofertowy swojego antykwariatu²⁵, który wychodził do sierpnia 1939 roku.

Do miast, w których wydawane były pisma dla bibliofilów, dołączyło w 1937 roku Wilno. Księgarz i antykwariusz Stanisław Dorżyniewicz, właściciel księgarni działającej pod nazwą „Wileński Antykwariat Naukowy”, wydawał w latach 1937–1939 czasopismo pt. „Kurier Antykwarski”, które także redagował (ukazało się pięć numerów). Pismo miało dwa działy, pierwszy to tzw. dział literacki, drugi to „biuletyn książek, czasopism i wycinków oferowanych do sprzedaży”²⁶.

²² Ibidem, s. 247–249.

²³ Ibidem, s. 249–250.

²⁴ A. Kempa: Krótka opowieść o „Szpargałach”, „Bibliotekarz” 2001, nr 9, s. 37.

²⁵ Ibidem, s. 37–38.

²⁶ M. Czechowski: Czasopisma bibliofilskie..., s. 252.

Rok 1938 przyniósł kolejny periodyk dla bibliofilów, w październiku tegoż roku wyszedł w Krakowie pierwszy numer „Kuriera Bibliofilskiego”. Redaktor i wydawca pisma Igor Demian zdawał sobie sprawę, że „pismo bibliofilskie walczyć musi ciężko o swój byt”, dlatego planował stałe ogłaszanie biuletynu książek przygodnych, rzadkich, ciekawych, a dochody uzyskane z pośrednictwa w sprzedaży miały zapewnić środki na kolejne numery²⁷.

Czasopismo zamieszczało ogłoszenia, oferty osób prywatnych i firm księgarskich, prowadziło kronikę. Publikowane teksty poświęcone były książce, kolekcjonerstwu, postaciom bibliofilów. „Kurier” wychodził w 1938 i 1939 roku z podtytułem: „Pismo dla miłośników książki i zbieraczy okazji bibliograficznych”, poza numerem pierwszym, który miał podtytuł: „Pismo poświęcone propagandzie książki”²⁸.

W roku 1937, jako wydawnictwo Drukarni Mariana Drabczyńskiego, ukazał się w Warszawie „Miesięcznik Graficzny”. Od rocznika drugiego (1938) periodyk wychodził z podtytułem: „Czasopismo poświęcone zagadnieniom bibliofilstwa, drukarstwa oraz grafiki” i był już wówczas wydawnictwem Towarzystwa Bibliofilów Polskich i Drukarni M. Drabczyńskiego.

Działające od maja 1925 roku Koło Miłośników Książki w Zamościu przez dwa lata było wydawcą kwartalnika regionalnego „Teki Zamoy-ska”. Pismo, którego przewodniczącym komitetu redakcyjnego został Zygmunt Klukowski, miało charakter periodyku naukowego, w którym przeważały materiały historyczno-źródłowe związane z regionem. W latach 1937–1939 ukazało się sześć zeszytów²⁹. Dalszy wydawanie „Teki Zamoy-skiej” przerwał wybuch wojny.

Założone pod koniec października 1927 roku Towarzystwo Przyjaciół Książki w Kaliszu było w latach 1930–1932 wydawcą miesięcznika regionalnego pt. „Ziemia Kaliska”, od roku 1932 wydawanego wspólnie z Kaliskim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Czasopismo wzorowano na krakowskim „Silva Rerum”, a okładkę „Ziemi Kaliskiej” zaprojektował Tadeusz Kulisiewicz. Zawartość pisma, zgodnie z zapowiedziami redakcji, koncentrowała się na tematyce regionalnej i historycznej. Trzeba jednak odnotować, że na łamach czasopisma znalazły się, choć nieliczne, materiały związane z problematyką książki. Wymienić tu można wspomnienie o bibliofilu i bibliografii Cezarym Biernackim (1930, nr 3), druk bieżącej *Bibliografii regionalnej kaliskiej*

²⁷ Ibidem, s. 253.

²⁸ Ibidem, s. 253, 256.

²⁹ B. Królikowski: Z dziejów Koła Miłośników Książki w Zamościu (1923–1939), „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1966, t. 2, s. 426–429.

(1930, nr 1, 4/5) czy artykuły poświęcone projektowi założenia regionalnej biblioteki naukowej w Kaliszu (1930, nr 8/9; 1931 nr 1/3), a także informacje o wydawnictwach TPK w Kaliszu³⁰.

Lata 1945–2002

Działające od 1924 roku Polskie Towarzystwo Przyjaciół Książki w Paryżu myślało o powołaniu własnego organu prasowego już w roku 1940, ale dopiero w styczniu 1946 roku na walnym zebraniu projekt uzyskał akceptację członków. Pierwszy zeszyt „Biuletynu Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki w Paryżu” ukazał się w lutym 1946 roku. Łącznie wyszło siedem zeszytów, ostatni z numerem 9, w styczniu 1952 roku. „Biuletyn” redagował prezes PTPK w Paryżu Bolesław Przegaliński, który był też autorem wielu tekstów. Poza tym zajmował się stroną techniczną i organizacyjną oraz zabiegał o fundusze³¹.

272 Tematyka pisma skupiała się wokół problematyki bibliofilskiej. Na łamach „Biuletynu” znajdowały się przyczynki do dziejów polskiej książki, przedstawiano portrety bibliofilów, drukarzy, ilustratorów i grafików, informowano o polonikach w zasobach francuskich bibliotek i zbiorach prywatnych oraz francuskich katalogach antykwarskich. Pismo dokumentowało działalność PTPK i stowarzyszeń bibliofilskich w Polsce w działach „Z życia towarzystw bibliofilskich” i „Notatki bibliograficzne i bibliofilskie”³².

„Biuletyn Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki w Paryżu”, planowany jako kwartalnik, ukazywał się nieregularnie z powodu trudności technicznych i materialnych. Wychodził w nakładzie 100 egzemplarzy, tylko zeszyt pierwszy ukazał się w 120 egzemplarzach³³.

Po II wojnie światowej myśl wydawania periodyku dla bibliofilów w Polsce pojawiła się w roku 1947. Z postulatem wznowienia czasopisma „Silva Rerum” wystąpiło wówczas Towarzystwo Miłośników Książki w Krakowie. Mimo podjętych działań i uzyskania subwencji z Ministerstwa Kultury i Sztuki w roku 1948 inicjatywa upadła. Nie udało się znaleźć odpowiedniego wydawcy ani pozyskać odpowiedniego papieru³⁴.

³⁰ E. Andrysiak, K. Walczak: „Ziemia Kaliska”, czasopismo Towarzystwa Przyjaciół Książki w Kaliszu, „Akapić” 2010, t. 5, s. 24–30.

³¹ M. Czechowski: Z dziejów Polskiego Towarzystwa..., s. 218.

³² Ibidem, s. 210–220.

³³ Ibidem, s. 220.

³⁴ C. i J. Duninowie: Philobiblon polski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1983, s. 229.

Niepowodzeniem zakończyła się też kolejna próba, podjęta pod koniec 1949 roku. Od roku 1950 miał się ukazywać kwartalnik pt. „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” poświęcony historii, miłośnictwu i estetyce książki oraz bibliografii. Do komitetu redakcyjnego, na czele którego stanął dr Antoni Knot – dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, zaproszono 34 osoby z kręgu naukowców, humanistów, literatów i bibliofilów. Funkcję zastępcy redaktora powierzono Julianowi Tuwimowi, który bardzo zabiegał o realizację inicjatywy³⁵.

Choć pod koniec lat 50. ubiegłego wieku ruch bibliofilski znacznie się ożywił, to sprawa pisma dla bibliofilów nadal pozostawała otwarta. Wspomnieć jednak wypada, że problematyka bibliofiliska była obecna na łamach czasopism poświęconych w całości lub w części książce („Rocznik Biblioteki Narodowej”, „Roczniki Biblioteczne”, „Studia o Książce”, „Ze Skarbca Kultury”, „Libri Gedanenses”)³⁶.

Przez 38 lat – od maja 1964 roku – choć nieregularnie, wychodził „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki”. Jego powstanie łączy się z osobą Antoniego Trepieńskiego, jednego z najaktywniejszych członków TPK w Warszawie, którego ideą było m.in. wydawanie czasopisma bibliofilskiego. Niestety brak funduszy pozwolił jedynie na wydawanie powielanego biuletynu³⁷.

„Komunikat TPK” był początkowo czasopismem wewnętrznym, wychodził w nakładzie 100 egzemplarzy jako jednokartkowy druk powielany. Później, w latach 1971–1973, ukazywał się jako biuletyn przynoszący informacje nie tylko o Towarzystwie Przyjaciół Książki, wzrosła też jego objętość i nakład.

W odpowiedzi na apel Krajowej Narady Bibliofilskiej (1974) tematykę periodyku rozszerzono o informacje dotyczące innych towarzystw bibliofilskich, podniesiony został też nakład. Nie powiodły się z kolei starania zmierzające do tego, by „Komunikat TPK”, jako biuletyn krajowych towarzystw bibliofilskich, ukazywał się regularnie³⁸.

W latach 1964–1975 ukazały się 53 numery „Komunikatu TPK”, łącznie wyszły 82 numery, ostatni w 2004 roku – był to numer łączony 78–82 za lata 1998–2002. Tylko dwa numery w roku 1984 (63 i 64) wydane zostały pod tytułem „Informator Towarzystwa Przyjaciół Książki”. Pismo dawało przegląd informacji dotyczących działalności TPK, działających

³⁵ Ibidem, s. 230–233.

³⁶ Ibidem, s. 235.

³⁷ A. Kłossowski: Srebrny jubileusz..., s. 3.

³⁸ A. Skrzypczak: Teraźniejszość i przyszłość bibliofilstwa w Polsce, „Przegląd Księgarski i Wydawniczy” 1977, nr 13, s. 11.

w nim ludzi, problematyki książki, ekslibrisu i druku, zamieszczało też wieści o bratnich organizacjach bibliofilskich³⁹.

Jako rodzaj almanachu, wydawanego w bardzo skromnej szacie graficznej, traktowane są opublikowane w latach 1972–2000 „Listy bibliofilskie. Materiały z działalności Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki”, które według Marka Czechowskiego „są ewenementem w polskim bibliofilstwie po II wojnie światowej, gdyż nie powiodły się inne próby stworzenia czasopisma na obraz i podobieństwo międzywojennej »Silva Rerum«”⁴⁰.

Inicjatorem „Listów Bibliofilskich” był bibliofil Michał Kuna, dzięki któremu wyszły trzy tomy wydawnictwa; tom czwarty z 2000 roku zadeptykowany został ich twórcy, zmarłemu w 1994 roku. W czterech tomach „Listów Bibliofilskich”, tematycznie związanych z książką z regionu łódzkiego, teksty opublikowało 50 autorów, przede wszystkim członków Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki. Były to artykuły, szkice, przyczynki na temat bibliofilstwa, bibliografii, drukarstwa, papiernictwa, zbiorów bibliotek, czasopiśmiennictwa i prasoznawstwa. W „Listach...” zamieszczono też szereg materiałów biograficznych oraz związanych z działalnością ŁTPK⁴¹.

274

Można też tutaj wspomnieć o drobniejszych wydawnictwach towarzystw bibliofilskich zawierających krótkie teksty dotyczące spraw organizacyjnych i bieżących, sprawozdania z działalności towarzystw, walnych zebrań, czy wspomnienia o zmarłych bibliofilach, wychodzące w postaci komunikatów („Komunikat” Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki od lat 70. XX wieku do dziś; „Komunikat” Oddziału Śląskiego w Katowicach, lata 80. i 90. XX wieku) czy informatorów: „Mały Druk. Informator Oddziału Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki wychodzi czasami” (od 1991 od 2004 roku pt. „Mały Druk. Informator Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie wychodzi czasami”).

Na uwagę zasługują też dwa numery łódzkiego czasopisma „Bibliofil”, które redagował i wydał Jacek Wdzięczak (nr 1 – jesień 1987, nr 2 – zima 1987/1988).

Najnowsze inicjatywy

W środowisku miłośników książki sprawa ogólnopolskiego czasopisma bibliofilskiego poruszana była wielokrotnie. Na ten temat dyskutowano w listopadzie 1972 roku na I Sympozjum Bibliofilskim zorga-

³⁹ R. Nowoszewski: Ostatni „Komunikat”, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1998–2002, nr 78–82, s. 141.

⁴⁰ M. Czechowski: Listy Bibliofilskie czyli Philobiblon Łódzki, „Twórczość” 1985, nr 4, s. 154.

⁴¹ „Listy Bibliofilskie” 1972, t. 1 – 2000, t. 4.

nizowanym przez TPK, w lipcu 1973 roku na VIII Międzynarodowym Kongresie Bibliofilów, którego uczestnicy obradowali w Warszawie, Krakowie i Jędrzejowie, w marcu 1974 roku w Łodzi na I Naradzie Krajowych Towarzystw Bibliofilskich. Spotkanie w Łodzi, na którym Jadwiga Rużyłło-Stasiakowa wystąpiła z odczytem pt. „Świadomość teoretyczna bibliofilstwa na łamach *Silva Rerum*”, zakończyło się powołaniem przez jego uczestników Komitetu Porozumiewawczego Krajowych Towarzystw Bibliofilskich. Jednym z zadań Komitetu miało być utworzenie wspólnego wydawnictwa bibliofilskiego. Powstały nawet propozycje tytułu przyszłego periodyku: „Bibliofil Polski”, „Nowy Bibliofil Polski”, „Wiadomości Bibliofilskie”. Komitet Porozumiewawczy Krajowych Towarzystw Bibliofilskich zebrał się tylko dwa razy (Wilanów 1975, Jadwisin 1977), ale czasopisma do życia nie powołał. Potrzeba utworzenia pisma podnoszona była także na zjazdach bibliofilskich w Toruniu (1978), Lublinie (1985), Łodzi (1987), Poznaniu (1989) i Warszawie (1998)⁴².

Nieregularnie w latach 2005–2010 ukazało się w nakładzie po 100 egzemplarzy sześć numerów „Więści z Forum. Czasopismo Forum Bibliofilów Polskich”, których wydawcą było Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Warszawie (nr 1–5) i Wielkopolskie Towarzystwo Przyjaciół Książki (nr 6). Pismo zawierało relacje z Forum Bibliofilów Polskich, które odbyły się kolejno w Warszawie (nr 1, kwiecień 2005), Wrocławiu (nr 2, październik 2005), Kaliszu (nr 3, grudzień 2006), Łodzi (nr 4, luty 2007), Katowicach (nr 5, maj 2009) i Poznaniu (nr 6, październik 2010)⁴³.

275

Pierwszy tom oczekiwanego długo czasopisma bibliofilskiego pt. „Akapit” z podtytułem: „Rocznik Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie” ukazał się w 2006 roku, pismo redagowali Roman Nowoszewski i Edward Towpik.

Dotychczas wyszło dziewięć tomów: pierwszy za rok 2006, ostatni – dziewiąty – za rok 2014 (druk 2015). Tom dziesiąty za rok 2015, choć dawno zapowiadany, do chwili obecnej się nie ukazał. Wydawnictwo w nakładzie 250 egzemplarzy, w tym 100 numerowanych ręcznie z kilku oryginalnymi grafikami, tłoczyła Drukarnia Gutenberg w Łodzi. Pismo wychodziło w formacie 32x21,5 cm, na dobrym papierze, w starannej i eleganckiej szacie graficznej z kolorowymi wklejkami, których autorem był Włodzimierz Rudnicki.

Urozmaicona zawartość prezentowana była w działach: Artykuły. Szkice. Listy. Materiały. Kronika (tu materiały dotyczące działalności stowarzyszeń bibliofilskich działających na terenie kraju). Świat ekslibrisów

⁴² R. Nowoszewski: „Akapit”..., s. 104.

⁴³ „Więści z Forum” 2005, nr 1 – 2010, nr 6.

(sprawom ekslibrisu i małej grafiki poświęcano dużo miejsca). Wystawy. Nagrody. Odznaczenia. Gratulacje. Strofy o książkach. Książki. Varia. Nekrologia (wspomnienia o zmarłych bibliofilach). Zamieszczano też noty o autorach publikujących w danym tomie czasopisma.

Ważne miejsce zajmowała „Kronika” ukazująca, jak sobie radzą krajowe stowarzyszenia bibliofilskie. Można się z umieszczonych tu sprawozdań dowiedzieć nie tylko o tym, jakie i kiedy urządzono spotkania czy wystawy, ale i co wydano lub napisano w prasie o konkretnej organizacji czy jej zasłużonym kolekcjonerze. Cieszy też, iż dział ten jest bardzo bogato ilustrowany” – pisał Stanisław Frankowski⁴⁴.

Czasopisma miłośników ekslibrisu

276 W szeregi organizacji bibliofilskich często trafiają też twórcy, miłośnicy i kolekcjonerzy ekslibrisów, jednak zdaniem Tomasza Sumy wszelka problematyka związana z ekslibrisem i jego kolekcjonerstwem powinna być oddzielona od tematyki bibliofilskiej (z czym można oczywiście polemizować). Długo też czasopisma poświęconego tylko problemom znaku książkowego nie było, choć na zjazdach, kongresach i spotkaniach bibliofilów temat ten był zawsze obecny⁴⁵.

Pierwszym czasopismem prezentującym wyłącznie problematykę ekslibrisu, jego kolekcjonerstwo, miłośnictwo, twórczość, promocję, historię był wychodzący od stycznia 1964 do grudnia 1965 roku biuletyn Koła Miłośników Ekslibrisu w Katowicach „Exlibris Śląski”. Miesięcznik w postaci jednostronnie zapisanego i odbijanego na powielaczu maszynopisu w formacie A4 i nakładzie 50 egzemplarzy redagowała Julia Mękicka. Odbiorcami pisma byli członkowie Koła Miłośników Ekslibrisu, poza tym trafiało ono do zbiorów: Ossolineum we Wrocławiu, Biblioteki Śląskiej w Katowicach, Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie, Tadeusza Solskiego we Wrocławiu oraz Koła Miłośników Ekslibrisu przy Polskim Towarzystwie Archeologicznym w Katowicach i Warszawie. Biuletyn promował śląskich twórców i kolekcjonerów ekslibrisu⁴⁶.

⁴⁴ S. Frankowski: Po czwartym „Akapicie”, „Akapit” 2010, t. 5, s. 113.

⁴⁵ T. Suma: Bibliografia zawartości polskich czasopism ekslibrisoznawczych 1964–2009, 2013, <http://ekslibrispolski.pl/wp-content/uploads/2016/05/Bibliografia-zawartości-polskich-czasopism-ekslibrisoznawczych-1964-2009>, s. 6 [dostęp: 17.04.2019].

⁴⁶ Ibidem, s. 6–7.

W latach 1971–1980 oraz w roku 1983 ukazało się 11 numerów wydawnictwa pt. „Kurier Wszędziebylski Iednego dnia całą Polskę z ciekawą wieścią obchodzący od Koła Miłośników Ekslibrisu w Krakowie”⁴⁷.

Nieregularnie w latach 1980–2004 ukazało się 16 numerów biuletynu wewnętrznego wrocławskiego Koła Miłośników Ekslibrisu pt. „W Kręgu Ekslibrisu”. Pismo publikowało teksty związane z wrocławskimi i dolnośląskimi twórcami i kolekcjonerami znaków książkowych. Egzemplarze otrzymywali bezpłatnie członkowie i sympatycy KME⁴⁸.

Rok 1981 przyniósł numer nowego czasopisma pt. „Ex Libris Polski”. Jego pomysłodawcą i redaktorem był Józef Tadeusz Czosnyka z Wojcieszowa. Wydawnictwo aspirujące do pisma o ogólnopolskim zasięgu zakończyło swoje istnienie na jednym numerze⁴⁹.

J. T. Czosnyka był też założycielem kolejnego pisma pod tytułem „Ekslibris Polski”, które otrzymało podtytuł: „Czasopismo Polskich Miłośników Ekslibrisów” i ukazywało się w 1990 roku w Legnicy jako organ nieformalnego Polskiego Towarzystwa Miłośników Ekslibrisu (nr 1–4) oraz po reaktywacji w 1996 (nr 5) i 1997 roku (nr 6) w Warszawie w ramach działalności Małej Galerii Ekslibrisu warszawskiej Wypożyczalni Nr 75⁵⁰.

Sprawą czasopisma poświęconego ekslibrisowi osobiście zajął się również Janusz Mikołaj Szymański (1938–1998), z wykształcenia chemik, kolekcjoner ekslibrisów i grafiki, organizator wielu wystaw, a także uczestnik kongresów Międzynarodowego Stowarzyszenia Twórców i Kolekcjonerów Ekslibrisu (F.I.S.A.E). Kolekcja jego ekslibrisów liczyła ok. 30000 obiektów⁵¹.

Z inicjatywy J. M. Szymańskiego, według jego koncepcji i wykonania, powstało czasopismo „El”, którego tytuł był skrótem od wyrazów *ex libris*. Pismo w nakładzie 100 egzemplarzy (plus 20 egz. autorskich), wychodziło w latach 1990–1997 jako półrocznik; ukazało się 16 numerów. Ostatni, poświęcony J. M. Szymańskiemu, wydała po jego śmierci żona Barbara. Teksty do „El” pisali kolekcjonerzy ekslibrisów, przyjaciele J. M. Szymańskiego, a przy opracowaniu szaty graficznej pomocą służył artysta grafik Zbigniew Dolatowski. Czasopismo ukazywało się w wersji dwujęzycznej, polsko-niemieckiej. Miało format 26x20 cm i dwuszpaltowy układ dopasowany do ilustracji (ekslibrisów), stanowiących uzupełnienie artykułów także w postaci osobnych wkładek z papieru czerpanego. Każdy numer

⁴⁷ A. Fluda-Krokos: „Ex Bibliotheca”..., s. 133.

⁴⁸ T. Suma: Bibliografia zawartości..., s. 7–8.

⁴⁹ Ibidem, s. 8.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ M. Szczepańska: Ekslibrisowa przygoda, „Bibliotekarz” 2006, nr 3, s. 29–30.

zszywał własnoręcznie J. M. Szymański⁵². Magdalena Szczepańska napisała, że:

„El” to diament wśród czasopism nie tylko ekslibrisowych, ale również bibliofilskich. Diament, bo tak znakomity pod każdym względem i tak rzadki, ekskluzywny i jedyny w Polsce. „El” poświęcone było promocji i problemom współczesnego polskiego ekslibrisu artystycznego, prezentacji twórczości grafików zajmujących się ekslibrisem, imprez dotyczących znaków książkowych, historii polskiego znaku książkowego oraz zagadnieniom kolekcjonerskim. Było przeznaczone dla indywidualnych wielbicieli małej grafiki i ekslibrisu, w kraju i za granicą. „El” to przyjemność obcowania z piękną formą artystyczną i dobrze napisanymi artykułami⁵³.

W latach 1994–2000 czasopismo przeznaczone dla twórców, miłośników i kolekcjonerów ekslibrisu wydawał i redagował w Krakowie bibliofil i kolekcjoner ekslibrisu Andrzej Znamirowski. Ukazało się sześć numerów, każdy w nakładzie 150 egzemplarzy. Dwa pierwsze wyszły pn. „Czekając na Tytuł”, od numeru trzeciego pismo nosiło tytuł „Wokół Ex Librisu”⁵⁴.

Przez 10 lat, od 1999 do 2009 roku, wydawane było czasopismo poświęcone ekslibrisowi i działalności związanej z jego upowszechnieniem pt. „Ex Bibliotheca. Magazyn Grafików i Kolekcjonerów Ekslibrisu”. Pismo w formacie A4 (układ dwuszpaltowy) i objętości od 16 do 24 stron wydawane było w nakładzie 300 egzemplarzy. Zespół redakcyjny tworzyli pracownicy Warszawskiej Galerii Ekslibrisu: Janina Saffarini, Barbara Darkowska, Katarzyna Gados, Ryszard Bandosz i Zygmunt Gontarz (nr 1–6). Czterech członków liczyła redakcja w 2002 roku (nr 7). Od numeru 8 do 22 pismo redagowali: J. Saffarini, Anna Buta-Kluska, R. Bandosz, Z. Gontarz, Michał Witak. Zespół redakcyjny numeru 12 uzupełnił Mieczysław Bieliń.

Wydawcą pierwszego numeru czasopisma „Ex Bibliotheca” był kolekcjoner z Sanoka Tadeusz Ortyl, numer 2 sponsorował zespół redakcyjny, kolejny ufundowała Warszawska Galeria Ekslibrisu. Od numeru 7 wydawcą była Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy w Dzielnicy Ochota.

⁵² Ibidem, s. 30.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ T. Suma: Bibliografia zawartości..., s. 9. A. Fluda-Krokos z kolei pisze, że w 1994 roku wyszedł w Krakowie w postaci biuletynu pierwszy numer „Ex libris. Czasopismo twórców, kolekcjonerów i miłośników ekslibrisu” z dodatkiem „Czekając na Tytuł”. Jeszcze w grudniu tego roku ukazał się numer drugi i na tym zakończył się żywot wydawnictwa. W kolejnym roku (1995) zaczął wychodzić periodyk „Wokół ex librisu. Czasopismo twórców kolekcjonerów i miłośników ekslibrisu”. Do 2000 roku ukazały się cztery numery. A w latach 1996–2011 nieregularnie wydawany był informator „Ex Libris. Co, gdzie, kiedy?” – A. Fluda-Krokos: „Ex Bibliotheca”..., s. 133–134.

Pismo rejestrujące wydarzenia dotyczące działalności ekslibrisowej wypełniało lukę w polskim czasopiśmiennictwie na temat znaku książkowego. Przestało wychodzić w 2009 roku (po ukazaniu się numeru 20) z prostego powodu, jakim był brak środków na jego dalsze finansowanie⁵⁵.

Znaczenie czasopism ruchu bibliofilskiego dla księgoznawstwa

Z przypomnianych w artykule czasopism przeznaczonych dla miłośników książki czy miłośników i kolekcjonerów ekslibrisów widać, jak różne były losy tych czasopism. Warto jednak podkreślić, że próby ich wydawania w ogóle podejmowano.

Ukazujące się w różnym czasie periodyki przynoszą często bezcenne informacje o środowisku bibliofilów i miłośników ekslibrisów, dokumentują działalność towarzystw bibliofilskich i miłośników ekslibrisu.

W drugim zeszycie „Biuletynu Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki w Paryżu” Bolesław Przeglasiński w nocy redakcyjnej napisał m.in.:

Poszczególne działy są tu [w „Biuletynie”] zaledwie naszkicowane i niejako zapowiedziane. Wymagałyby one w przyszłości ciągłego i metodycznego kontynuowania, aby „Biuletyn” nasz mógł z zbiorach zarówno naszych, jak i w większych bibliotekach dawać wiązanek wspomnień, interesujących polskiego bibliofila, a w ogólnym zarysie obraz tego, co się dzieje we Francji w dziedzinie wartościowych poloników⁵⁶.

279

Wydaje się, że słowa redaktora Przeglasińskiego można odnieść także do innych czasopism dla bibliofilów wydawanych w Polsce i obecnych w zbiorach bibliotek, a zawierających wiadomości interesujące miłośników książki i ekslibrisów.

Informacje o czasopismach polskiego ruchu bibliofilskiego w zasobach bibliotek można znaleźć w bazie Biblioteki Narodowej (Centralny Katalog Czasopism Polskich), która podaje sigła bibliotek posiadających dany tytuł i dodatkowo informacje, które z wymienionych księżnic mają komplet danego tytułu. Ale podobnie jak w przypadku czasopism ekslibristologicznych, żadna z bibliotek nie posiada ich kompletu. Poza księżnicami, które uwzględnia w swoich bazach Biblioteka Narodowa, periodyki dla bibliofilów i miłośników ekslibrisu znaleźć można w bibliotekach publicznych (np. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy, Wojewódzka Biblioteka

⁵⁵ „Ex Bibliotheca” 1999, nr 1 – 2010, nr 22.

⁵⁶ Cyt. za: M. Czechowski: Z dziejów Polskiego Towarzystwa..., s. 219.

Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. W. Bełzy w Bydgoszczy) czy pedagogicznych (np. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bydgoszczy, Kielcach, Poznaniu, Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu).

Interesujące informacje przynosi lista prenumeratorów „Akapitu”, zarówno osób prywatnych jak i instytucji, zamieszczana w czasopiśmie od tomu piątego (2010). Wykaz prenumeratorów w tomie 9 (2014) liczył 39 instytucji i stowarzyszeń, w tym antykwariaty, biblioteki uczelni wyższych, publiczne, pedagogiczna, muzea, towarzystwa naukowe, a także trzy instytucje zagraniczne (Belgia, Dania, Czechy)⁵⁷.

Pewnym rozwiązaniem dla zainteresowanych są wersje online czasopism na stronach bibliotek cyfrowych (dotyczy to periodyków wydawanych do roku 1939). Bibliofila jednak, jak pisał M. Czechowski, charakteryzuje specyficzny stosunek do książki, interesują go indywidualne cechy egzemplarza⁵⁸ (także czasopisma), stąd zaznaczenie, że wersje cyfrowe są rozwiązaniem, które nie zawsze satysfakcjonuje miłośnika książki czy ekslibrisów.

280 Z czasopism dla bibliofilów wydawanych w okresie międzywojnia Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa oferuje zainteresowanym „Szpargały” (1934–1939) i „Kurier Antykwarski” (Wilno 1937–1939), Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa – „Exlibris” (Lwów–Kraków 1917–1929), a Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach – „Wiadomości Antykwarskie »Bibliofila Polskiego«” (Kraków 1927). „Pośrednik Antykwarski” (Lwów 1907), „Kurier Bibliofilski” (Kraków 1938–1939) i „Miesięcznik Graficzny” (Warszawa 1937–1938) dostępne są w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej. Trzeba jednak dodać, że biblioteki cyfrowe nie zawsze posiadają komplety tytułów, czasem są to pojedyncze numery.

Po ukazaniu się trzeciego tomu „Akapitu” Stanisław Frankowski pytał: „Jakie powinno być pismo dla bibliofilów? Czego w nim przede wszystkim szuka większość z nas? Czym się ma różnić od periodyków adresowanych np. do bibliotekarzy czy badaczy literatury?” i odpowiadał: „Odpowiedzi na nie są zapewne tak rozmaite, jak zróżnicowane są dziedziny zainteresowań miłośników książki, druku i opraw czy ekslibrisów”.

Dziwił się też S. Frankowski, że zanim powstało czasopismo „Akapit”, „wielu miłośników książek mówiło o wielkiej potrzebie powołania takiego pisma. Był to jeden z postulatów zgłaszanych od lat na różnego

⁵⁷ Prenumeratory, „Akapit” 2014, t. 9, s. 124.

⁵⁸ M. Czechowski: Listy Bibliofilskie..., s. 154.

rodzaju formalnych i nieformalnych spotkaniach. Ale kiedy już ono powstało, nie słycać niemal żadnych opinii”⁵⁹.

Tomasz Suma z kolei podkreślał cechy dobrego czasopisma ekslibrisoznawczego, do których zaliczał: rzetelność i kompetencję, ustaloną częstotliwość, ogólnopolski zasięg, szeroki dostęp dla autorów, długi okres wydawania pisma⁶⁰.

Niezależnie od tego, jakie powinno być pismo dla miłośników książki czy kolekcjonerów ekslibrisów, to przynosi ono zawsze informacje o tym środowisku. Historia pokazuje jednak, że żywot czasopism przeznaczonych dla bibliofilów czy miłośników znaku książkowego bywa często krótki.

Jednak „trudno sobie wyobrazić, by ktoś podejmujący badania nad historią powojennego polskiego bibliofilstwa nie uznał potrzeby zaznajomienia się z zawartością poszczególnych numerów „Komunikatu” – pisał Roman Nowoszewski w ostatnim numerze „Komunikatu Towarzystwa Przyjaciół Książki”⁶¹. Za Nowoszewskim można powtórzyć: trudno sobie wyobrazić, by podejmując badania nad dziejami bibliofilstwa czy znaku książkowego, nie korzystać z czasopism poświęconych tym zagadnieniom.

Bibliografia

- „Akapit. Rocznik Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie” 2006, t. 1 – 2014, t. 9.
„Ex Bibliotheca. Magazyn Grafików i Kolekcjonerów Ekslibrisu” 1999, nr 1 – 2010, nr 22.
„Listy Bibliofilskie” 1972, t. 1 – 2000, t. 4.
„Wieści z Forum” 2005, nr 1 – 2010, nr 6.
Andrysiak E., Walczak K.: „Ziemia Kaliska”, czasopismo Towarzystwa Przyjaciół Książki w Kaliszu, „Akapit” 2010, t. 5, s. 24–30.
Bibliofilska Rada Wydawnicza TPK, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1986, wiosna/jesień, s. 20–21.
Błażejowski W.: Jubileusz „Komunikatu TPK”, „Komunikat TPK” 1974, nr 1–4(46–49), s. 5–9.
Czechowski M.: Czasopisma bibliofilskie, „Roczniki Biblioteczne” 1986, R. 30, z. 1/2, 241–257.

⁵⁹ S. Frankowski: Po trzecim „Akapicie”, „Akapit” 2009, t. 4, s. 119.

⁶⁰ Takim periodykiem była według T. Sumy tylko „Ex Bibliotheca”, zob. T. Suma: Bibliografia zawartości..., s. 6.

⁶¹ R. Nowoszewski: Ostatni „Komunikat”..., s. 141.

- Czechowski M.: Listy Bibliofilskie czyli Philobiblon łódzki, „Twórczość” 1985, nr 4, s. 154–156.
- Czechowski M.: Z dziejów Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki w Paryżu, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1979, t. 15, s. 209–233.
- Duninowie C. i J.: Philobiblon polski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1983, s. 229–241.
- Fluda-Krokos A.: „Ex Bibliotheca. Magazyn Grafików i Kolekcjonerów Ekslibrisów” (1999–2009), „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2013, t. 16, z. 1, s. 127–151.
- Frankowski S.: Po pierwszym „Akapicie”, „Akapit” 2007, t. 2, s. 129; idem: Po drugim „Akapicie”, ibidem, 2008, t. 3, s. 149; idem: Po trzecim „Akapicie”, ibidem 2009, t. 4, s. 119; idem: Po czwartym „Akapicie”, ibidem 2010, t. 5, s. 113; idem: Po piątym „Akapicie”, ibidem 2011, t. 6, s. 143; idem: Po szóstym „Akapicie”, ibidem 2012, t. 7, s. 161; idem: Po siódmym „Akapicie”, ibidem 2013, t. 8, s. 83.
- Kempa A.: Ej, łąza się w oku kręci, „Bibliotekarz” 2005, nr 6, s. 27–28.
- Kempa A.: Krótka opowieść o „Szpargałach”, „Bibliotekarz” 2001, nr 9, s. 37–38.
- Kempa A.: Nieudana próba wskrzeszenia „Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych”, „Bibliotekarz” 2002, nr 4, s. 30–31.
- Kempa A.: Nowy tom Rocznika Towarzystwa Bibliofilów Polskich, „Bibliotekarz” 2008, nr 7/8, s. 40.
- Kempa A.: Pierwsze w Polsce czasopismo dla bibliofilów, „W Kręgu Książki” 1989, nr 12, s. 7–[18].
- Kłossowski A.: Srebrny jubileusz „Komunikatu Towarzystwa Przyjaciół Książki”, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1989, nr 70, s. 3–7.
- Kłossowski A.: Z dziejów naszego Komunikatu, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1970, nr 33, s. 10–11.
- Królikowski B.: Z dziejów Koła Miłośników Książki w Zamościu (1923–1939), „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1966, t. 2, s. 397–432.
- Nowoszewski R.: „Akapit” – oby nie efemeryda [w:] Pamiętnik X Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Kaliszu 14–16 września 2007, [oprac. E. Andrysiak i K. Walczak], Kalisz: Towarzystwo Przyjaciół Książki, 2008, s. 103–107.
- Nowoszewski R.: „Komunikat TPK” w latach 1964–2002, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1998–2002, nr 78–82, s. 143–147.
- Nowoszewski R.: Ostatni „Komunikat”, „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1998–2002, nr 78–82, s. 141–143.
- Reychman J.: O polski „Intermediaire des Chercheurs et curieux”, „Problemy” 1968, nr 6, s. 12–13.
- Rużyłło-Stasiakowa J.: W poszukiwaniu podstaw teoretycznych bibliofilstwa polskiego na łamach „Silva Rerum”, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1974, t. 10, s. 165–180.
- Skrzypczak A.: Terażniejszość i przyszłość bibliofilstwa w Polsce, „Przegląd Księgarski i Wydawniczy” 1977, nr 13, s. 11.
- Suma T.: Bibliografia zawartości polskich czasopism ekslibrisoznawczych 1964–2009, 2013, <http://ekslibrispolski.pl/wp-content/uploads/2016/05/Bibliografia-zawartości-polskich-czasopism-ekslibrisoznawczych-1964-2009> [dostęp: 17.04.2019].

Szczepańska M.: Ekslibrisowa przygoda, „Bibliotekarz” 2006, nr 3, s. 29–30.

Ulewicz T.: Nad „Silva Rerum”. Tradycja i rozeznanie wyjściowe [w:] *Silva rerum. Series nova* wychodzi jak jest gotowa, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1981, s. 7–15.

Wadowski J.: „Exlibris” czasopismo księgoznawców i bibliofilów, „Rocznik Biblioteki Narodowej 1966, t. 2, s. 231–263.

ABSTRACT

Press of the Polish bibliophilic movement in library resources and their importance for book studies

In the article the author mentions journals of Polish bibliophiles: from the oldest going back to the early 1900's, through the interwar period, when the organized bibliophilia movement was taking place. Simultaneously with the movement, journals concerning bibliophilia and bookplates occurred, which constitute an important part of the publishings of the movement. In addition to the well-known journals dating from the interwar period, the author discusses journals published by Polish bibliophilia associations after the World War II. She also refers to the importance of the bibliophilia journals, and, in a more general meaning, to the bibliophilia movement in Polish bibliography.

KEYWORDS

bibliophilia, journals